

Fotograf Worm-Petersens samling – et bevaringsprosjekt

Tone Rasch, Norsk Teknisk Museum

Tone.rasch@tekniskmuseum.no

Høsten 2003 sendte Norsk Teknisk Museum to søknader til Kulturrådet og ABM om støtte til et større fotohistorisk prosjekt. Bakgrunnen var et ønske om å gjøre noe med den store fotosamlingen museet har. Til sammen har museet anslagsvis mellom to og tre hundre tusen bilder som har kommet som private gaver, er deler av arkiver, har kommet sammen med gjenstander eller er resultater av museets forsknings- og dokumentasjonsprosjekter.

Den største enkeltsamlingen er samlingen etter fotograf Severin Worm-Petersen, som ble gitt til museet i 1934 rett etter hans død. Samlingen har vært med på diverse flyttinger i regi av Norsk Teknisk Museum, fra kjelleren på Vikingskipsmuseet på Bygdøy der museet holdt til frem til slutten av femtitallet og videre til Fyrstikkalleen på Etterstad og til museets nåværende lokaler på Kjelsås. Enkelte aktuelle bilder har vært tatt ut av samlingen og blitt registrert, men det hadde til da ikke vært noen systematisk gjennomgang av den. Det meste var i 2003 fortsatt pakket i originalemballasje i store kasser. Blant annet var det originale trekasser fra Worm-Petersens eget arkiv. Samlingen inneholder også protokoller med oversikt over nummererte bilder. Omtrent 100 gjenstander ble også gitt til museet, det vil si fotoapparater, fremkallerutstyr, filmer og eksempler på forskjellige typer bilder (daguerreotypier, ambrotypier og ferrotypier) og papirkvaliteter (gelatinpapir og celloidinpapir). Men det meste var bunker med glassplater pakket inn i gråpapir. Mange pakker var merket med bestillerens navn eller tema, for øvrig var det sparsomt med opplysninger utover selve motivet.

Vi var nysgjerrige på hva alle disse 30 000 bildene egentlig forestilte og hvilke historier de kunne fortelle. I mange fotohistoriske sammenhenger fremheves fotografen som en kunstner som gjennom kameraet har foreviget et utvalgt og komponert motiv. Worm-Petersen har ikke hatt denne posisjonen i norsk fotohistorie. I stedet har han ved flere anledninger blitt omtalt for å være tekniker mer enn kunstner. En stor del av samlingen er også avfotograferinger av andre fotografers bilder. Mye er illustrasjonsmateriale til publikasjoner. Men å lage illustrasjonsmateriale til tidsskrifter og bøker var en viktig del av mange fotografers

virksomhet. Vi ønsket derfor å belyse også dette aspektet ved fotografiet og finne ut mer om Worm-Petersens oppdragsgivere og hvilken sammenheng bildene ble brukt i.

De to søknadene om eksterne midler til Kulturrådet og ABM handlet om bevaring og om formidling. I utgangspunktet hadde vårt viktigste mål vært å sikre samlingen for fremtiden, og fortsatt er det hovedmålet. Men vi synes også at det er en svært interessant samling som fortjener å komme frem i lyset. Da vi begynte å midlertidig pakke den om for å få flyttet den fra en kassetilværelse i en av magasingangene og inn på fotomagasinene, så vi at her var det mange forskjellige typer bilder. Selv om den store massen med glassplater var illustrasjonsmateriale, fant vi også bilder fra viktige historiske hendelser som Unionsoppløsningen i 1905, kroningen i 1906, kongejubileet i 1897 og mange fotografier med motiver fra Kristiania. I tillegg til dokumentasjonen av spesielle hendelser, var det også mer generelle motiver, særlig utendørs som bygninger og gatepartier.

Severin Worm-Petersen var en av mange fotografer som bygde opp et eget firma på slutten av 1800-tallet. Han drev et av Oslos største. Worm-Petersen var født i Kristiania i 1857. Faren var vaktmester på tegneskolen (Kunst- og håndverksskolen), og familien bodde der inntil faren døde. I 1875 var han 18 år gammel. Da bodde han sammen med sin mor og to søstere i Kirkegårdsgangen på Hammersborg og var fotograflærling hos Fotograf Johannes Lindegaard. I 1877 etablerte han sitt eget fotografiske atelier. Han giftet seg i 1882, og paret fikk fire barn. Den ene sønnen Ulf ble ingeniør og det var han som overdro farens samling til Teknisk Museum etter farens død i 1933. Da hadde Severin Worm-Petersen drevet sitt firma i over femti år.

I løpet av denne perioden skjedde det store endringer i fotografisk teknikk. Worm-Petersen skal være en av de siste norske fotografer som lærte daguerreotypi. Tørrplater erstattet etter hvert bruken av våtplater, og mye av det arbeidet fotografen selv hadde måttet gjøre for eksempel i forbindelse med klargjøring av plater, kunne kjøpes prefabrikkert. Fotoapparatene ble også mindre og fotografiet ble i stor grad flyttet ut av atelierene fullt av spesialutstyr og inn i private hjem eller ut i friluft. Endringer i grafisk teknikk, flere aviser på markedet og utbyggingen av skolevesenet og høyere utdanning var også ulike faktorer som var med på å øke etterspørselen etter fotografier. Worm-Petersen utnyttet disse nye mulighetene fullt ut. Han startet med portrettfotografering i atelieret, men var tidlig ute med å fotografere aktuelle hendelser. Et av de første dokumentariske bildene hans var avdukningen av Wergeland-

statuen på Eidsvolds Plass 17. mai 1881. I 1883 ble et bilde fra Kristiania Theaters oppsetning av "En folkefiende" av Henrik Ibsen publisert i Folkebladet. Det var tatt av Worm-Petersen og bearbeidet til xylografi, datidens vanlige måte å publisere bilder på. I 1905 begynte Aftenposten som Norges første avis å trykke nyhetsfotografier direkte, og Worm-Petersen var en av de første som leverte pressebilder til avisen i forbindelse med Unionsoppløsningen. En annen viktig del av virksomheten hans var produksjon av lysbilder. Kristiania Arbeiderakademi drev en omfattende opplysningsvirksomhet med lysbildeforedrag. Worm-Petersen laget disse. På visittkortet hans fra etter 1905 står oppdragsgiverne nevnt: Arbeiderakademiet, Fridtjof Nansen, Roald Amundsen, Sam Eyde og Carl Størmer. Worm-Petersen avfotograferte deres bilder og bidro til formidlingen av disse vitenskapsmennenes forskningsresultater, enten til forelesninger eller publikasjoner.

Worm-Petersens samling gir altså et nyansert bilde av en fotografs virksomhet. Fotografen var med på å bygge opp det moderne informasjonssamfunnet med stor flyt av masseproduserte bilder, der motivet måtte mangfoldiggjøres for å kunne nå ut til mottagerne, enten det var studenter som skulle lære naturvitenskap eller historie, avislesere eller arbeidere som skulle bruke fritiden på å lære om aktuelle temaer. Innsikten vi har fått i undervisningsmetoder, publiseringsmåter og mer generelt om formidling av forskning har vært nært knyttet til Worm-Petersen-samlingen. Og denne kunnskapen har vært et viktig argument for å bruke ressurser på å registrere, skanne og magasinere hvert enkelt bilde.

Museet søkte midler fra Kulturrådet til registrering, digitalisering og arkivering av samlingen over en treårsperiode. Til dette ble det beregnet 23 månedersverk á kr. 37 500, til sammen nesten 900 000. I tillegg ble det satt opp budsjett for innkjøp av teknisk utstyr for kr. 100 000 og utarbeidelse av nettutstilling (egen søknad til ABM). Det ble tatt høyde for en egenfinansiering på 2/3 av totale kostnader, til sammen var kostnadene for prosjektet stipulert til 1 163 000. Søknaden til Kulturrådet var på kr. 421 000, derav var arbeidsinnsatsen satt til kr. 390 000 og teknisk utstyr kr. 30 000. Vi fikk kr. 250 000 over en treårsperiode: 100 000 i 2004, 75 000 i 2005 og det samme i 2006. Prosjektet går nå mot slutten, og vi nærmer oss en oppsummering også av hva det har kostet og hvor mye tid det har gått med til det.

Fire konservatorer har jobbet med prosjektet. Ingen av oss har jobbet med det på heltid, det har vært gjort innimellom "alt annet" og derfor med varierende arbeidsinnsats. Somrene 2004 og 5 hadde vi en student i sommerjobb på prosjektmidlene som hovedsakelig har skannet

bilder og registrert noe. Det har vært til uvurderlig hjelp. De totale lønnskostnadene for sommervikaren og konservatorene den tiden vi har jobbet med det, har vi nå regnet ut at har beløpt seg til 2,3 millioner kroner, altså et ganske stort sprik fra de opprinnelige 900 000 kronene.

Status i dag er 25 000 registrerte Worm-Petersen-bilder, som også er pakket i syrefrie konvolutter. Av disse er 18 000 skannet. Skanningen er gjort med tanke på en ”middels” kvalitet, det vil si at vi ikke bearbeider bildene, og oppløsningen er omtrent 300 dpi i A4. Det betyr at hvis det kommer bestillinger på bilder av spesielt høy kvalitet må disse tas frem igjen og skannes på nytt. Vi mener likevel det er forsvarlig å ikke bruke for lang tid på skanningen, selv om det innebærer en kvalitet som ikke alltid er optimal. Det viktigste har vært identifiseringen og forståelsen av motivet.

For prosjektets penger gikk vi i 2004 til innkjøp av to Epson skannere. Den ene ser nå ut til å være utslitt, så vi trenger å investere i en ny. Prisene på en slik skanner er ca 4000 kr. Det er også innkjøpt syrefrie konvolutter for ca 50 000 kroner. Den største materielle investeringen vil bli ny magasininnredning. Museet har allerede et kjølemagasin. Der vil det bli satt opp skyvereoler og for å utnytte hyllekapasiteten er det bestilt spesiallagde esker i ulike formater. Kostnaden på dette er satt til kr. 280 000 og arbeidet begynner 1. juni. Også her vil det gå med en god del arbeidstid med tømning av rommet, ompakking og innsetting i de nye reolene. Dette er ikke tatt med i det tidligere regnskapet.

Som det fremkommer av denne gjennomgangen er det store utgifter forbundet med digitalisering av fotosamlinger. Det er også mange variabler i beregningene av kostnadene. De ville selvsagt blitt mindre om bildene allerede var registrert og pakket på forsvarlig måte. Selv om det er mange serier der vi kan trykke på kopitasten, gjelder ikke det alle bildene og en del krever research. For dette prosjektet har jeg regnet ut kostnaden for registrering, digitalisering og magasinering til 88 kroner. Det er en høy sum, og det kan diskuteres om det er verdt det. Men etter min mening er det mange sterke argumenter for å ta denne kostnaden. Jeg har allerede vært inne på noen av disse. Historien om fotograf Worm-Petersen er på den ene siden de fotografiene han tok, og som viser historiske hendelser, miljøer og portretter. På den andre siden er det også en profesjonshistorie som forteller om fotografens arbeidsoppgaver, samfunnsposisjon og den materielle og tekniske virkeligheten de var en del av. Hvis vi går videre og ser utover tilfellet Worm-Petersen og til billedsamlingene i et

bredere perspektiv, vil vi komme inn på museenes generelle ansvarsområder. Et museum er en samling av gjenstander og bilder, og museet har et ansvar overfor både givene og samfunnet for å ta vare på og bevare historisk materiale som har blitt overlatt disse institusjonene. Disse verdiene skal sikres for ettertiden. Men samlingene må også formidles videre til publikum. De får først verdi når de aktiviseres og blir tilgjengelige i dagens virtuelle virkelighet. Worm-Petersens fotosamling var så godt som verdiløs da den lå nedpakket i kasser i kjellergangen. Selv om kostnaden er stor for å bringe den opp og fram, vil den i sin tur kunne generere så vel historisk kunnskap som etterspørsel fra potensielle brukere, enten det er som ledd i museets utstillingsvirksomhet for brukere av internett eller i annen type formidling. Denne fornyede interessen kan igjen gi inntekter til museet.

Registreringsarbeidet og digitaliseringen er ment å være en del av museets nettsider. Vi fikk 100 000 kroner av ABM i 2004 til utstillingen "Fotografiet i vitenskapens tjeneste". Den omhandler det profesjonelle samarbeidet mellom Worm-Petersen og forskjellige forskere. Andre temaer i nettutstillingen er Worm-Petersens biografi og fotografiets tekniske utvikling basert på hans samling. Fotografiene er utstillingens viktigste kildemateriale sammen med biografiske opplysninger og vitenskapshistorie. Utstillingen tar altså utgangspunkt i Worm-Petersens samling. Etter min mening viser dette at ved å aktivt jobbe med registrering og skanning av eldre materiale, blir dette gjort synlig for museets egen stab og etter hvert også for allmennheten gjennom utstillingsprosjekter. Vårt mål er å formidle hele Worm-Petersen-samlingen gjennom internett. I dag er bildene tilgjengelige internt gjennom Primus og ellers gjennom nettutstillingen. Vi håper at Primus web snart kommer, så dette kan bli søkbart på nettet. Da vil tilgjengeligheten bli oppdatert i forhold til den virkeligheten vi i dag forholder oss til og der stadig mer informasjon utveksles på internett.

Worm-Petersen-prosjektet har vært med på å gi arbeidet med fotografier et løft på Teknisk Museum. Bevisstheten omkring bilder har økt og også kunnskapen om registrering, digitalisering og katalogisering. Det nye fotomagasin vil gjøre det lettere å finne frem bilder når det kommer bestillinger, og samlingen vil sammen med den øvrige delen av billedsamlingen danne et bra utgangspunkt for en Primus web versjon. Når arbeidet med Worm-Petersens samling er ferdig, vil vi kunne fortsette med andre fotosamlinger som ligger på vent, for eksempel samlingene etter Carl Størmer, Christiania Spikerverk og NRK. Arbeidet er altså på ingen måte slutt med dette.